

OSNOVA IV: Logopedie, Narušená komunikační schopnost (NKS), Alternativní a augmentativní komunikace (AAK)**Logopedie**

- název – *logos* – slovo + *paidea* – výchova
- speech therapy, speech correction
- vědní a studijní obor interdisciplinárního charakteru, jehož předmětem jsou:
  - zákonitosti vzniku
  - eliminování
  - a prevence **narušené komunikační schopnosti**

Komunikace

- **komunikace** (z lat. *communicatio* – spojování, sdělování, přenos, společenství, participace) – obecně lidská schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů
- komunikace výrazně ovlivňuje rozvoj osobnosti

Sociální komunikace – tři skupiny kanálů

- verbální komunikace
- neverbální komunikace
- komunikace činy

Neverbální komunikace

- zahrnuje veškeré dorozumívací prostředky **neslovní** podstaty
- fylogeneticky i ontogeneticky starší
- **vysoká výpovědní** hodnota a srozumitelnost
- podléhá společenskému kodexu
- interkulturní, etnické, mezinárodní a geografické odlišnosti

Prostředky neverbální komunikace

- proxemika
- gestika
- mimika
- posturika
- haptika
- celkový vzhled
- zrakový kontakt

Verbální komunikace

- komunikace prostřednictvím artikulovaných zvukových řetězců
- řeč – specificky lidská schopnost
- vědomé užívání jazyka jako složitého systému znaků a symbolů ve všech jeho formách
- není vrozená – dispozice
- velká sociální relevance – sociální kontakty
- stupeň schopnosti jazykové výměny

Komunikační schopnost

- individuální schopnost používat jazyk jako systém při promluvě
- komunikační kompetence
- být schopný komunikovat

Narušená komunikační schopnost (NKS)

- některá rovina (nebo několik rovin současně) jazykových projevů působí **interferenčně** vzhledem k jeho komunikačnímu záměru

Jazykové roviny v řeči

- foneticko-fonologická
- morfologicko-syntaktická
- lexikálně-sémantická
- pragmatická

Vývoj/ ontogeneze řeči

- Probíhá ve stádiích
- Stadia nastupují s určitou časovou variabilitou
- Může docházet k obdobím akcelerace či retardace

Gramatická rovina (morfologicko-syntaktická)

- Souvisí s uměním jedince postihnout správně větnou skladbu a její strukturu; používání slovních druhů, skloňování a časování
- Odráží celkovou úroveň duševního vývoje dítěte
- První slova splňují funkci vět
- Projevy pomocí izolovaných slov – do 1,5 – 2 let
- Skloňování – mezi 2. -3. rokem
- Po 3. roce – jednotné, množné číslo
- Slovo, mající emocionální význam – první místo ve větě
- Učení správných gramatických tvarů transferem (červený – červenější X hezký – hezčejší)

Lexikální rovina (lexikálně – sémantická)

- Úroveň slovní zásoby, pochopení vztahů ve větách, orientace v ustálených slovních spojeních, metaforách
- Okolo 10. měs. začátky pasivní slovní zásoby

- Kolem 12. měs. užití prvních slov
- Kolem 1,5 roku – první věk otázek „Co je to?“, („Kdo je to?“)
- Kolem 3,5 let – druhý věk otázek „Proč?“, („Kdy?“)
- Rozvoj pasivní, aktivní slovní zásoby

Zvuková rovina (foneticko-fonologická)

- Výslovnost, tvoření hlásek na správném místě
- Důležitý moment – přechod pudové – napodobující žvatlání
- Pořadí fixace hlásek / upevnění artikulačního stereotypu ve slovech, větách
- Samohlásky-mají charakter tónu, vznikají úplným uvolněním průchodu vzduchu mluvidly
- Hlásky závěrové (P,B,M,T,D,N,ř, Ď,Ň, K,G) – vznikají úplným uzavřením cesty výdechového proudu
- Hlásky úžinové jednoduché (F,V,J,H,CH,S,Z,Š,Ž)- vznikají třením vzduchu v úžině mluvidel
- Hlásky polozávěrové a úžinové se zvláštním způsobem tvoření (C,Č, DZ,DŽ, L, R, Ř)

Pragmatická rovina

- Rovina sociální aplikace komunikace
- 2-3leté dítě chápe roli komunikačního partnera
- Reaguje dle situace
- Intelektualizace řeči – regulační funkce řeči

Klasifikace NKS

Časové hledisko:

- prenatální
- perinatální
- postnatální

Orgánová poškození:

- poškození receptorů – receptivní/impresivní poruchy
- poškození centrální části – fatické poruchy
- poškození efektorů – expresivní poruchy

Stupeň narušení komunikační schopnosti:

- úplné (totální) narušení komunikační schopnosti
- částečné (parciální) narušení komunikační schopnosti

Klasifikace NKS – Viktor Lechta (1990, 2003)

1. vývojová nemluvnost – vývojová dysfázie
2. získaná orgánová nemluvnost – afázie
3. získaná psychogenní nemluvnost – mutismus
4. narušení zvuku řeči – rinolalie, palatolalie
5. narušení fluence řeči – balbuties, tumultus sermonis
6. narušení článkování řeči – dyslalie, dysartrie,
7. narušení grafické stránky řeči,
8. symptomatické poruchy řeči,
9. poruchy hlasu,
10. kombinované vady a poruchy řeči

Narušená komunikační schopnost

1) Vývojová nemluvnost

- Opožděný vývoj řeči – dítě ve 3 letech nemluví
- Vývojová dysfázie/vývojová nemluvnost- neschopnost rozeznávat slyšené výrazy a chápat obsah slyšených slov nebo nedostatek řečového projevu při dobrém chápání a porozumění

2) Získaná orgánová nemluvnost

- Afázie – ztráta již vyvinutých, naučených schopností dorozumívat se v důsledku organického poškození

3) Neurotické/psychogenní poruchy řeči

- Mutismus – náhlá ztráta vyvinuté řeči, podmíněná psychogenně podmíněná – úraz, úlek, velké vzrušení apod.
- Elektivní mutismus – výběrová ztráta řeči, spojená s negativistickým postojem, útlum řeči za určitých okolností a vůči určitým osobám

4) Poruchy zvuku řeči

- Huhňavost – 2 typy
  - a) Zavřená – snížená nosovost, ztráta zvučnosti nosovek (m,n,ň zní jako b,d,d')
  - b) Otevřená – zvýšená nosní rezonance – zkreslení sykavek, samohlásek i, u
- Palatolalie – vývojová vada vznikající na základě rozštěpu patra, huhňavost, porucha výslovnosti, porucha mimika obličeje

5) Poruchy plynulosti řeči

- Koptavost – komplexní narušení koordinace orgánů účastnících se mluvení, projevuje se nedobrovolným přerušováním plynulosti mluvení
- Breptavost – porucha plynulosti řeči, charakteristická extrémně zrychleným tempem řeči, nesrozumitelná řeč, „polykání“ slabik a částí slov

Organizace logopedické intervence

Tři úrovně:

- logopedická diagnostika
- logopedická terapie
- logopedická prevence
  - primární
  - sekundární
  - terciární
- vzájemné prolínání tří složek
- uskutečňuje se v rámci tří resortů (MŠMT, MPSV,MZ)

Organizace logopedické intervence MŠMT

- logopedické třídy při běžných MŠ
- mateřské školy logopedické
- logopedické třídy při běžných ZŠ
- základní školy logopedické
- speciální třídy při ZŠ pro žáky s poruchami učení
- mateřské školy pro sluchově postižené
- základní školy pro sluchově postižené

- základní školy praktické
- základní školy speciální
- speciálně-pedagogická centra
- pedagogicko-psychologické poradny

Legislativa

Vyhláška č. 72/2005 Sb. (novela č. 116/2011), o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Poradenství

PPP – pedagogicko-psychologická poradna

SPC – logopedické zaměření, speciálně-pedagogické centrum

- logopedická diagnostika a depistáž poruch komunikace
- zpracování programů logopedické intervence
- aplikace logopedických terapeutických postupů
- aplikace logopedických stimulačních postupů
- aplikace logopedických edukačních postupů
- aplikace logopedických reedukačních postupů
- instruktáž pro zákonné zástupce a pedagogické pracovníky

Vzdělávání

Vyhláška č. 73/2005 Sb. (novela č. 147/2011 Sb.), o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

Školy

Mateřská škola logopedická

Základní škola logopedická

Alternativní a augmentativní komunikace (AAK)

- těžce zdravotně postižené s omezením verbální komunikace
- systémy, kt. umožňují dorozumívat se, komunikovat se svým okolím, vyjádřit svoje pocity, přání, reagovat na podněty

AAK je určena pro děti i dospělé

- mentálně postižené
- osoby s autismem
- postižené DMO
- neslyšící
- s vícenásobným postižením
- s poruchou po mozkové příhodě, po úrazu mozku
- s motorickým postižením jiného původu (např. roztroušená skleróza)
- s důsledky laryngektomie (odstranění, poranění hrtanu)

AAK jako pojem

- AAK obecný pojem vyjadřující určitý přístup
- Augmentativní komunikační systémy – podporují již existující komunikační schopnosti, které jsou však nedostatečné
- Alternativní komunikační systémy – náhrada mluvené řeči, v případě sluchově postižených – náhrada znakové řeči

AAK v praxi

- systém AAK – souhrn všech postupů a prostředků, který se užívá pro rozvoj dorozumívání a zahrnuje prostředky
  - oční kontakt (řeč očí)
  - mimiku (výrazy obličeje)
  - gestiku (gesta)
  - znakovou řeč

- prstovou abecedu
- dorozumívání se pomocí obrázků, předmětů, symbolů, počítačů, pomůcek s hlasovým výstupem

Co posujeme při výběru AAK

- *současný způsob dorozumívání*
- *předpokládaný vývoj dorozumívání*
- *stupeň rozumění řeči*
- *komunikační potřeby postiženého*
- *pohybové možnosti*
- *úroveň kognitivních schopností*
- *v úvahu je nutné brát i prostředí postiženého*

Výhody a nevýhody AAK

Výhody

- snižují pasivitu postižených
- snižují těžké frustrace z nepochopení
- zvyšují zapojení do činností
- umožňují postiženým samostatně rozhodovat
- přispívají rozvoji kognitivních jazykových schopností
- rozšiřují možnosti aktivně komunikovat

Nevýhody

- menší společenské uplatnění
- vzbuzují pozornost veřejnosti
- zavedení alternativních systémů může být považováno za důkaz, že jedinec nebude nikdy verbálně komunikovat
- proces porozumění předchází vyjadřování (nejdříve se musí systém naučit, pak ho může používat)

Dělení systémů AAK

podle způsobu přenosu informací rozlišujeme

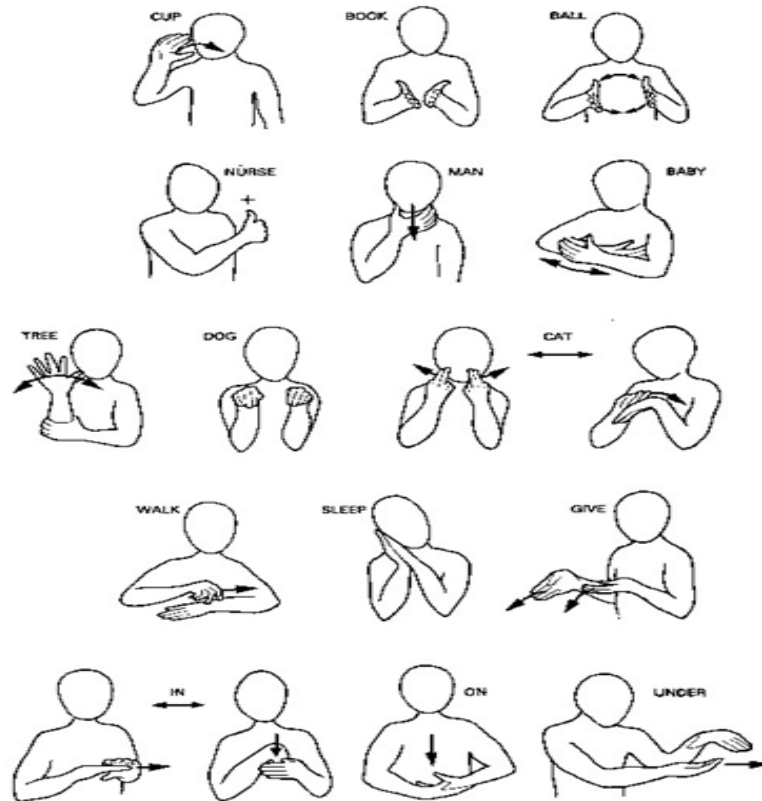
- a) dynamické systémy (př. znaky a gesta, prstová abeceda, znaková řeč, Makaton)
- b) statické systémy (př. Bliss, piktogramy)

Facilitovaná komunikace

- Rosemary Crossley
- založena na mechanické podpoře ruky postiženého – facilitátor (osoba, která provádí asistenci) přidržuje ruku, zápěstí nebo paši postižené osoby, nastavuje protitlak proti ruce postiženého, zajistí zpětnou vazbu a zároveň ji stimuluje, když postižený vyťukává zprávu na psacím stroji, PC, tabulce s abecedou
- cíl – omezit podporu facilitátorovy ruky na nejmenší míru

Makaton

- Margaret Walker
- jazykový program, který poskytuje základní prostředky komunikace, podněcuje rozvoj mluvené řeči i porozumění pojmům
- manuální znaky doplněné mluvenou řečí a symboly (doplněny i obrázkovými symboly)
- základ – 350 znaků

Ukázka I Makaton

you to more Mencap?

to you to an where you

find out becoming a member of Mencap.

only a year you can:

the future of the organisation;

stand for election to the new National Assembly;

vote in elections to choose Assembly representatives.

The information day is on July 23 at Cleartown Town Hall.

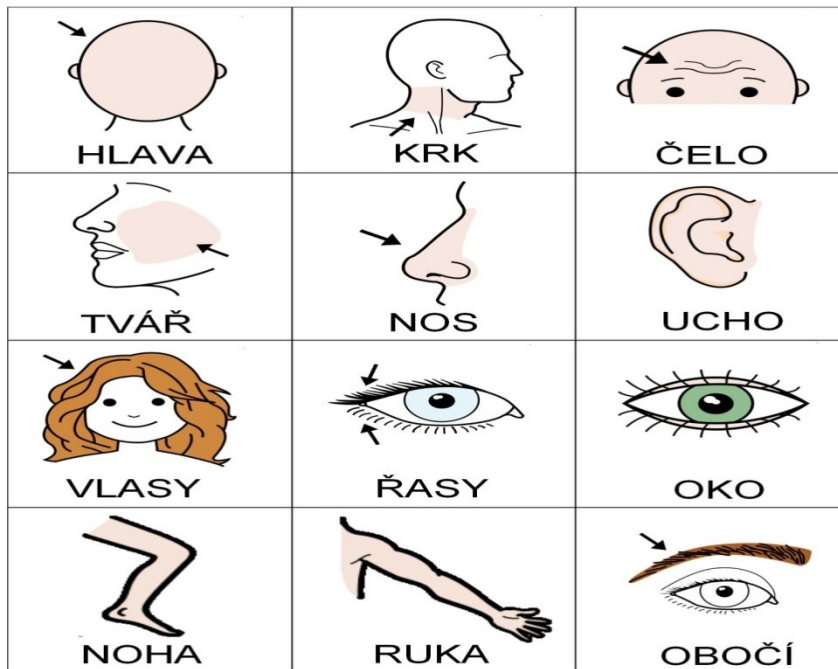
You can drop in any time between 10am and 2pm. You can

call me on 01234 567 89 for more details.

Ukázka II Makaton

Piktogramy

- zjednodušená zobrazení skutečnosti – srozumitelné všem
- jednoduché řazení – možno skládat věty nebo např. program dne

Ukázka III Piktogramy**Bliss**

- Charles Bliss
- místo slov jednoduché obrázky
- slouží i jedincům s omezenými pohybovými funkcemi rukou – možné ukazovat očima, namířením světelného bodu
- základní slovník – asi 100 symbolů, jejich kombinací se vytvářejí další významy
- je možné zpracovat a upravit k počítačovému užití

Basic symbols

person	feeling	mind	knowledge	time	intensity	container	work
house, building	room	chair	table	stairs	eye	ear	hand
number	and, plus, also	minus, without	multiplication	division	equal, same	part, piece	animal
language	pen, pencil	paper, page	book	protection	health	medicine	world
nature	earth	sky	light	water	fire	air	cloud
tree	flower	rock	wheel	electricity	sun	moon	earth

Ukázka IV Bliss

Systemy založené na použití PC s hlasovým výstupem

- ovládání řešeno individuálně – rukou, hlavou, bradou, kolenem, ukazovátkem na hlavě, světelným paprskem umístěným na brýlích, zvukem, dechem

Sociální čtení

- u mentálně postižených dětí i dětí s více vadami
- poznávání, interpretace a přiměřené reagování na zřetelná znamení a symboly, piktogramy, slova a skupiny slov, které se vyskytují v nejbližším okolí, aniž by byly využívány čtecí dovednosti
- nácvik soc. čtení:
- soubor obrázků a textů
- slova ve vztahu k piktogramům

- skupiny slov ve vztahu k piktogramům

Zajímavé odkazy

Videa

Počkej na mě - I. část (koptavost)

<http://www.youtube.com/watch?v=Pv-5NdEsy-l>

Webové stránky

AAK

<http://www.alternativnikomunikace.cz/stranka-co-je-aak-9>

Doporučuji prostudovat

- PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. 401 s. ISBN 9788073151980. s. 11 – 23, konkrétněji k jednotlivým postižením s. 23 – 36 – projdeme v průběhu semestru
- souhrnně MŠMT <http://www.msmt.cz/socialni-programy/vzdelavani-zaku-se-specialnimi-vzdelavacimi-potrebami>
- aktuální informace k dokumentům na webu MŠMT <http://www.msmt.cz/dokumenty>